

Dėl Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymo Nr. IX-1904 1, 3, 5, 6, 8, 9, 11, 12, 17 ir 21 straipsnių pakeitimo, 10 straipsnio pripažinimu netekusiu galios ir įstatymo papildymo priedu įstatymo projekto (XVP-591), kuriuo Vyriausybė siūlo koreguoti nedarbo draudimo išmokų bazinę ir kintamą dalis¹. Šiais pakeitimais siekiama išmokų sistemą sieti su buvusiomis apdrausto asmens pajamomis ir padaryti ją labiau „laiptuotą“ – sparčiau mažinant išmokos ir buvusių pajamų santykį vėlesniais išmokos gavimo mėnesiais. Taip tikimasi „subalansuoti bedarbių paskatas grįžti į aktyvią darbo rinką“.²

Atsižvelgiant į šalies demografinę padėtį, siekis paskatinti bedarbius grįžti į darbo rinką yra itin aktualus. Tačiau siūlomais pakeitimais nėra sprendžiama esminė problema, slopinanti darbuotojų paskatas grįžti į darbo rinką – nedarbo spąstai. Šis rodiklis atspindi išmokų ir atlyginimo santykį. Priėmus Vyriausybės siūlomus pakeitimus, nedarbo spąstai žemas ir vidutines pajamas gaunantiems asmenims reikšmingai nesikeistų, o aukštesnes pajamas gaunantiems net padidėtų.

1. Nedarbo spąstai Lietuvoje jau ketverius metus iš eilės ženkliai viršija ES vidurkį

Užimtumo situacija šalyje prastėja, nepaisant sąlyginai spartaus ekonomikos augimo: nedarbo lygis Lietuvoje 2025 m. liepą siekė 7,1 proc. (ES vidurkis – 5,9 proc.).³ Be to, laisvų darbo vietų rodiklis 2025 m. II ketv. viršijo ES vidurkį ir sudarė 2,3 proc.⁴ Tai rodo ne darbo vietų pasiūlos

¹ Lietuvos Respublikos Seimas. *Nedarbo socialinio draudimo įstatymo Nr. IX-1904 1, 3, 5, 6, 8, 9, 11, 12, 17 ir 21 straipsnių pakeitimo, 10 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir įstatymo papildymo priedu įstatymo projektas*. Projekto Nr. XVP-591. Žiūrėta 2025 m. spalio 2 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/d97a7f004ac211f0a19dcea0bcc863ad>

² Lietuvos Respublikos Seimas. *Nedarbo socialinio draudimo įstatymo Nr. IX-1904 1, 3, 5, 6, 8, 9, 11, 12, 17 ir 21 straipsnių pakeitimo, 10 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir įstatymo papildymo priedu įstatymo projekto aiškinamasis raštas*. Žiūrėta 2025 m. spalio 2 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/897464704ac311f0a19dcea0bcc863ad>

³ Eurostat, „Tax rate on low wage earners - Unemployment trap“, žiūrėta 2025 m. spalio 2 d. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-euro-indicators/w/3-01092025-ap>

⁴ Eurostat, „Earnings and net earnings - Metadata“, žiūrėta 2025 m. spalio 2 d. <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-euro-indicators/w/3-15092025-bp>

Nedarbo spąstai skaičiuojami pagal Eurostat metaduomenyse pateikiamą formulę, neto ir bruto pajamų bei nedirbančio asmens gaunamų išmokų santykį. Įskaičiuojamos nedarbo išmokos, išmokos būsto nuomai ir kitos socialinės išmokos, skiriamos nedirbančiam asmeniui.

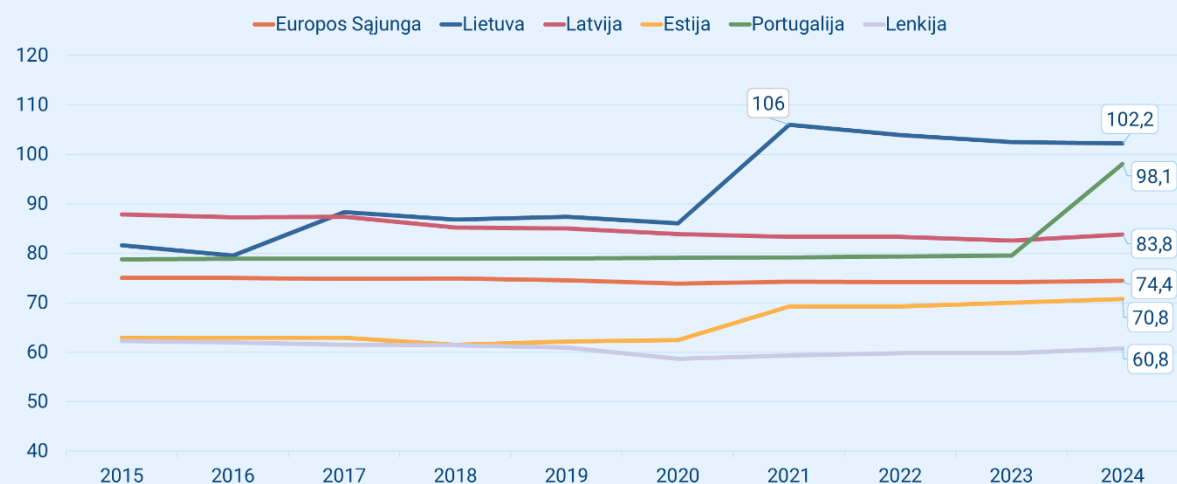
trūkumą, bet paskatų problemą – dėl dabartinės socialinio draudimo sistemos spragų daliai potencialių darbuotojų finansinės paskatos nedirbti didesnės nei įsidarbinimo atveju.

Lietuva, remiantis Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) duomenimis, jau ketverius metus iš eilės fiksuoja aukščiausią nedarbo spąstų lygį visoje ES. 2024 m. nedarbo spąstų rodiklis siekė 102 proc., kai ES vidurkis buvo 74,4 proc.⁵ Tai reiškia, kad nedirbantis asmuo gauna išmokų ir lengvatų daugiau arba tiek pat, kiek gautų pradėjęs dirbti už siūlomą atlyginimą.

Nedarbo spąstai – tai santykinis rodiklis tarp pajamų, kurias asmuo gautų, jei pradėtų dirbti, ir pajamų, kurias gauna iš socialinės apsaugos sistemos nedirbdamas. Kuo aukštesnis nedarbo spąstų rodiklis, tuo mažiau patrauklu asmeniui sugrįžti į darbo rinką. Aukšti nedarbo spąstai neigiamai veikia darbuotojų pasirinkimą išlikti darbo rinkoje, mažina finansinę motyvą pradėti dirbti.⁶

1 PAVEIKSLAS

Nedarbo spąstai 2015–2024 m.

Šaltinis – Eurostat.

Jei socialinės išmokos yra lygios arba beveik lygios potencialioms darbo pajamoms, įsitraukti į darbo rinką nėra stimulo. Galint gauti didesnes išmokas, paskatos įsidarbinti slopinamos, nes

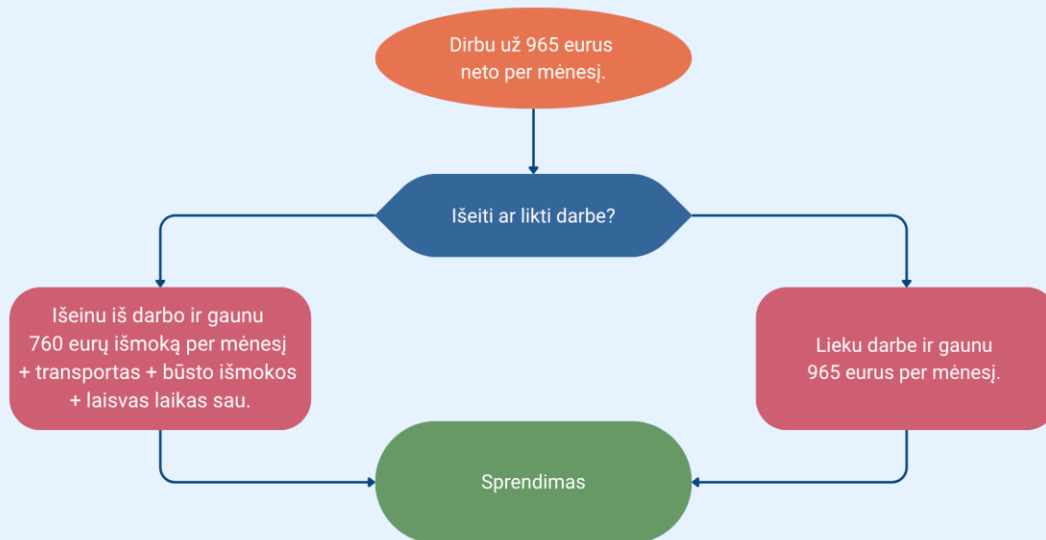
⁵ Ibid.

⁶ Lietuvos laisvosios rinkos institutas. *Nedarbo spąstai 2024: kaip paskatinti grįžti į darbą*. Faktai ir analizė, 2025 m. vasaris. <https://llri.lt/nedarbo-spastai-2024-kaip-paskatinti-grizti-i-darba/>

alternatyviosios sąnaudos – atsisakytų gėrybių ir prarastų galimybių vertė – itin aukštos. Esant aukštiesiems nedarbo sąpsams alternatyvieji įsidarbinimo kaštai (nedarbo išmokos, lengvatos, laisvas laikas, kurį galima panaudoti namų ūkyje ir kt.) yra didesni nei potencialios pajamos. Tokiu atveju žmogui finansiškai palankiau gyventi iš socialinių išmokų, o ne iš darbo užmokesčio. Susiduriama su platesne problema: nedirbantiems asmenims naudingiau užsiimti šešėline veikla.

2 PAVEIKSLAS

Alternatyviosios sąnaudos: išeiti ar likti darbe?

Kad ir kiek didėtų atlyginimai, nedarbo sąpsų problemos tai neišsprendžia. Lietuvoje išmokos yra susietos su ankstesnėmis pajamomis, todėl kartu su sparčiai augančiais atlyginimais automatiškai auga ir išmokos. Dėl šios priklausomybės nedarbo sąpsų rodiklis išlieka aukštas net esant pastebimam darbo užmokesčio augimui.

Užimtumas – taikliausia priemonė skurdui mažinti

Trumpalaikis nedarbas daugiausia yra ekonominė problema, tačiau ilgalaikis nedarbas tampa ir socialine problema. Ilgalaikiai bedarbiai praranda socialinius įgūdžius, socialinio mobilumo galimybes ir tampa ypač pažeidžiami. Darbas yra pagrindinis būdas užtikrinti orų gyvenimą. Kuo ilgiau žmogus išlieka bedarbystėje, tuo sunkiau grįžti į darbo rinką. Tad nedarbo draudimo sistema turėtų skatinti kuo greičiau susirasti naują darbą.

Būtent todėl užimtumo situacijos gerinimas yra taikliausia priemonė sprendžiant skurdo problemą. Sumažinus bedarbių skaičių per pusę, valstybės biudžetas pasipildytų 396,2 mln. eurų, o žemiau skurdo rizikos ribos gyvenančių asmenų skaičius sumažėtų keliomis dešimtimis tūkstančių.

2025 m. liepos mėn. nedarbo išmoką per mėnesį gavo 83,6 tūkst. asmenų. Vidutinė mėnesio nedarbo išmoka siekė 546,6 euro (pilną mėnesį išmoką gaunantiems – 650 eurų), t.y. per mėnesį priskaičiuota 45,7 mln. eurų nedarbo išmokų.

Įdarbinus pusę šių žmonių (t. y., sumažinus bedarbių skaičių 40 tūkst.), valstybės biudžetas sutaupyti 21,9 mln. eurų, arba 262,3 mln. eurų per metus.

Darant prielaidą, jog visi šie žmonės įsidarbintų už minimalią mėnesio algą (MMA), į valstybės biudžetą būtų papildomai surinkta 11,1 mln. eurų su darbo santykiais susijusių mokesčių, arba 133,9 mln. eurų per metus. Tai yra minimali potencialiai sumokėtų mokesčių suma, nes tam tikra dalis žmonių įsidarbintų už didesnę nei minimalus atlyginimas, tad sumokėtų reikšmingai daugiau mokesčių. Šis skaičiavimas taip pat neatsižvelgia į teigiamą padidėjusio įdarbintų asmenų vartojimo įtaką netiesioginių mokesčių (pavyzdžiui, pridėtinės vertės mokesčio) surinkimui.

Taigi, sumažinus bedarbių skaičių per pusę, teigiamas poveikis valstybės biudžetui siektų bent 396,2 mln. eurų per metus.

2. Siūlomi pakeitimai kels riziką pakliūti į nedarbo spąstus daugiau uždirbantiems

Socialinio draudimo sistemos tikslas nėra vykdyti persikirstymo funkciją. Tad Vyriausybės siekis siūlomais pakeitimais stiprinti išmokų ir pajamų sąsają – teisingas žingsnis, užtikrinantis, kad įmokų nemokėję asmenys turės mažesnes galimybes pasinaudoti socialinio draudimo sistema. Tačiau didžiausią riziką pakliūti į nedarbo spąstus turintiems asmenims (gaunantiems 67 proc. vidutinio darbo užmokesčio dydžio (VDU) išmokos išliktų panašios. Didinama rizika į nedarbo spąstus įstumti vidutinį bei didesnę atlyginimą gaunančius asmenis.

1 LENTELE

Vyriausybės siūlomi pakeitimai

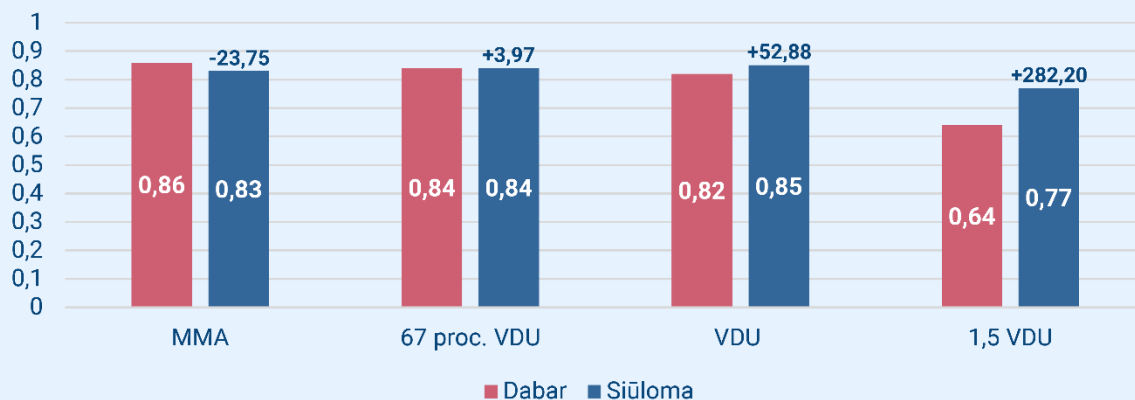
BAZINĖ NEDARBO DRAUDIMO IŠMOKOS DALIS, nepriklausanti nuo buvusių pajamų, skaičiuojama pagal tuo metu patvirtintą MMA	Siūloma mažinti nuo 23,27 proc. iki 15 proc.
KINTAMA NEDARBO DRAUDIMO IŠMOKOS DALIS, kuri šiuo metu apskaičiuojama nuo apdraustojo vidutinių mėnesinių draudžiamųjų pajamų	<ul style="list-style-type: none"> – 1–3 mėn. didinti nuo 38,79 proc. iki 45 proc. – 4–6 mėn. didinti nuo 31,03 proc. iki 35 proc. – 7–9 mėnesį – didinti nuo 23,27 proc. iki 25 proc.
MINIMALI IŠMOKA	– Didinama nuo dydžio, susieto su MMA (241,54 euro) iki 5 bazinės socialinės išmokos dydžio (350 euro 2025 m.)
MAKSIMALI IŠMOKA	Nustatoma pagal vienodą maksimalų dydį – iki 70 proc. neto VDU (2025 m. – 1476,22 euro), vietoje 58,18 proc. kas ketvirtį atnaujinamo Valstybės duomenų agentūros skelbiamo bruto VDU.
PAKARTOTINĖS IŠMOKOS	<ul style="list-style-type: none"> – jas gauti būtų galima turint bent 12 mėn. stažą nuo ankstesnės išmokos pradžios; – numatomas neribotas išmokos mokėjimo atnaujinimas (iš naujo užsiregistravus Užimtumo tarnyboje), atsisakant 12 mėn. laukimo termino.
STAŽO SKAIČIAVIMAS	<ul style="list-style-type: none"> – j nedarbo draudimo stažą neįskaičiuojamas laikotarpis, kai gaunama išmoka; – teisė į išmoką suteikiama turint 12 mėn. stažą per paskutinius 24 mėn. (vietoje 30 mėn.); – draudžiamosios pajamos išmokai skaičiuojamos iš 24 mėn. laikotarpio (vietoje 30 mėn.).

Priėmus pakeitimus, lyginant su dabartiniu modeliu, 1–3 mėn. nedarbo išmokos neženkiai mažėtų gaunantiems MMA (nes bazinės išmokos dalies įtaka proporcingai didesnė)⁷. Gaunantiems 67 proc. VDU, išmoka išliktų panaši, o gaunantiems VDU, išmokos ir buvusio atlyginimo santykis sudarytų net 0,85 proc. Išmokos santykis su buvusiu atlyginimu reikšmingai didėja ir gaunantiems didesnį nei vidutinį atlyginimą, nepaisant to, kad būtų pasiekta siūloma maksimali išmokos suma (1670,9 euro, taikant 70 proc. nuo VDU maksimalios išmokos lubas; netaikant lubų, išmoka gaunantiems 1,5 VDU sudarytų 1784,17 euro).

⁷ Skaičiavimai atlikti darant prielaidą, kad MMA 2026 m. siekė 1153 eurus, o VDU imamas pagal 2025 m. II ketv. duomenis (2387 eurai). Tai daroma siekiant palyginti dabartinio ir siūlomų modelių išmokų skirtumą, o ne nustatyti tikslią nedarbo draudimo išmoką įsigaliojus pakeitimams (2026 m. liepą).

3 PAVEIKSLAS

Atlyginimo-išmokos santykis 1–3 mėn.

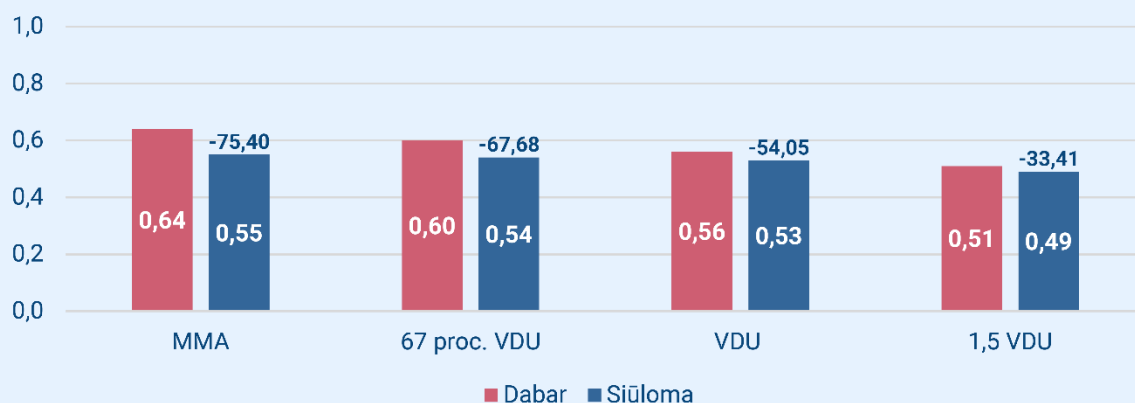

Šaltinis – LLRI skaičiavimai.

4–6 išmokos gavimo mėnesį situacija išliktų panaši. Gaunantiems VDU, išmokos išliktų panašios, kaip prieš pakeitimus. O 7–9 mėn. išmokos mėn., priėmus pakeitimus, išmokos, lyginant su dabartine situacija, mažėtų visiems. Tai rodo, kad sistema tampa „laiptuotesnė“.

4 PAVEIKSLAS

Atlyginimo-išmokos santykis 7–9 mėn.

Šaltinis – LLRI skaičiavimai.

Taigi, siūlomi pakeitimai nespėndžia esminės problemos – aukštos rizikos pakliūti į nedarbo sąspūstus. Nors siūloma sparčiau mažinti išmokas vėlesniais jos gavimo mėnesiais, paskatos kuo greičiau grįžti į darbo rinką yra esminis veiksnys, galintis užtikrinti, kad darbuotojai neįstrigtų nedarbo sąspūstuose.

3. Alternatyva – artinti išmokų dydžius prie ES vidurkio

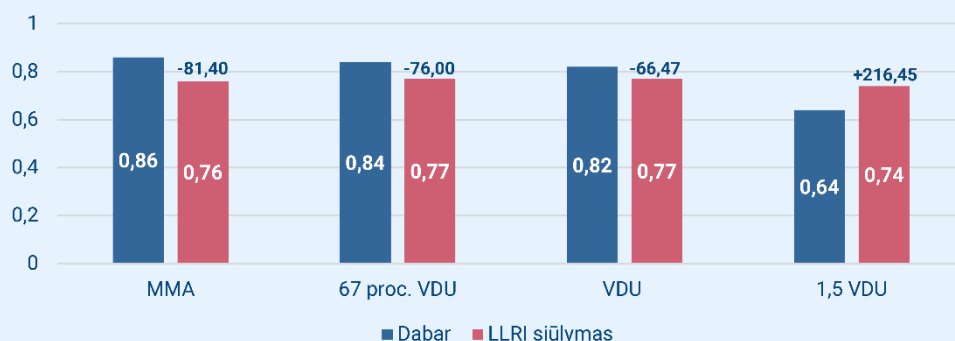
Siekiant priartinti Lietuvos nedarbo spąstų rodiklį prie ES vidurkio (74 proc.), kintamą nedarbo draudimo išmokų dalį pirmuosius tris mėnesius reikėtų nustatyti taip:

- 1–3 mėn. 40 proc. (vietoje dabar siūlomų 45 proc.)
- 4–6 mėn. 30 proc. (vietoje 35 proc.)
- 7–9 mėn. 20 proc. (vietoje 25 proc.)

Tokiu atveju, nekeičiant siūlomos bazinės dalies, nedarbo draudimo išmokos santykis pirmuosius 3 mėn. sudarytų (70–80 proc. buvusio vidutinio atlyginimo):

5 PAVEIKSLAS

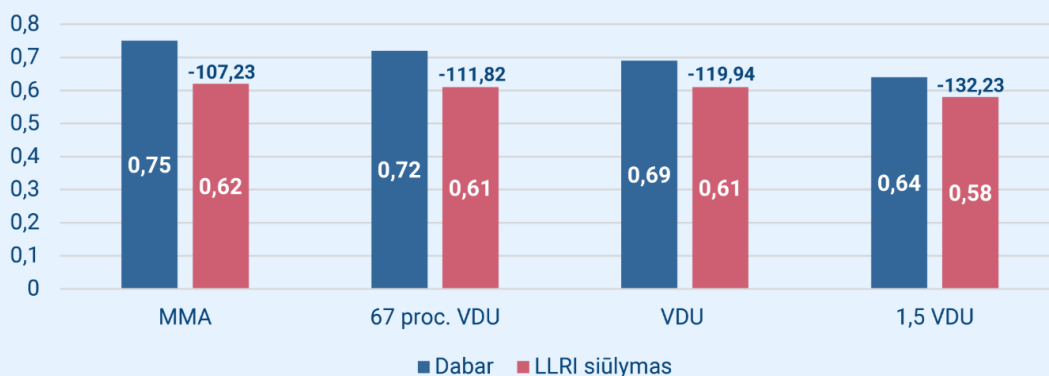
Atlyginimo-išmokos santykis 1–3 mėn.

Šaltinis – LLRI skaičiavimai.

6 PAVEIKSLAS

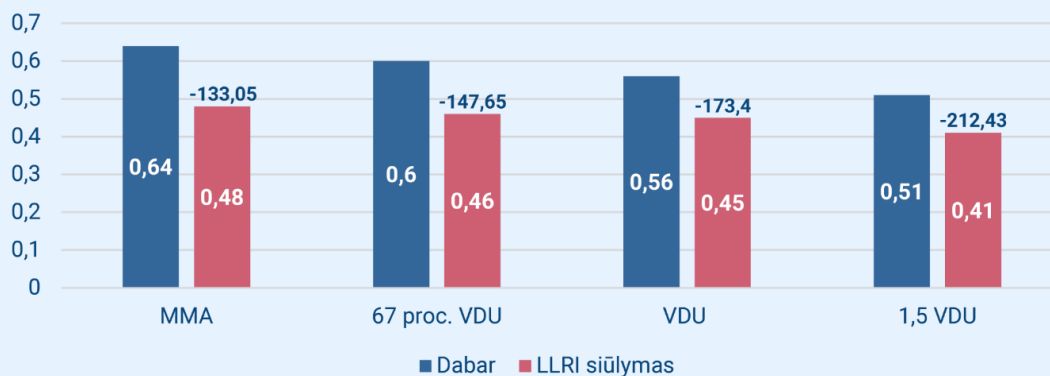
Atlyginimo-išmokos santykis 4–6 mėn.

Šaltinis – LLRI skaičiavimai.

7 PAVEIKSLAS

Atlyginimo-išmokos santykis 7–9 mėn.

Šaltinis – LLRI skaičiavimai.

REKOMENDACIJOS

Siūloma reforma nespėdžia pagrindinės problemos – nedarbo spąstų žemiausių pajamų grupėje. Mažiausias pajamas gaunantys asmenys ir toliau susidurtų su aukštu išmokų ir atlyginimų santykiu, kuris slopina paskatas grįžti į darbą. Į tokią riziką pakliūtų ir aukštesnes pajamas gaunantys darbuotojai. Todėl sprendžiant paradoksišią situaciją Lietuvos darbo rinkoje, kuomet užimtumo situacija prastėja, nepaisant didelio laisvų darbo vietų skaičiaus, siūloma:

- **Mokėti nedarbo socialinio draudimo išmokas tik tiems, kurie ne savo noru išėjo iš darbo (arba mokėti po tam tikro laikotarpio, pavyzdžiui po 2–3 mėn., netekus darbo).** Savanoriškas išėjimas iš darbo neturėtų būti laikomas draudiminiu įvykiu. Draudimas reiškia, kad asmuo apsaugomas nuo situacijų, kuriose jis neturi sprendimo galimybės (pavyzdžiui, darbuotojas yra atleidžiamas iš darbo be jo kaltės; įrodo, kad darbo sąlygos nebuvo tinkamos (dėl saugos reikalavimų ir pan.). Dalis ES valstybių jau vykdo tokią nedarbo draudimo sistemą⁸.

⁸ Gov.pl. *Unemployment benefit – Your Europe in Poland*. Žiūrėta 2025 m. spalio 2 d. <https://www.gov.pl/web/your-europe/unemployment-benefit>

Pavyzdžiui, Lenkijoje nedarbo išmokų sistema yra griežtesnė – jei darbuotojas pats išsineša iš darbo savo iniciatyva (šalių susitarimu), jis teisę į išmoką įgyja tik po 90 dienų. Jei darbo santykiai nutraukiami dėl darbuotojo kaltės ar jis nutraukia subsidijuotą įdarbinimą anksčiau laiko, laukimo laikotarpis pratęsiamas iki 180 dienų. Tik netekus darbo darbdavio iniciatyva ar pasibaigus terminuotai sutarčiai išmoka skiriama iš karto.

- **Nuosekliai didinti neapmokestinamąjį pajamų dydį (NPD).** Tai leistų užtikrinti stabilų potencialių pajamų „į rankas“ didėjimą, kurios ir yra svarbios priimant sprendimą pradėti dirbti. NPD didinant sparčiau nei MMA, būtų užtikrinama, kad potencialios pajamos iš darbo augtų sparčiau, nei išmokų dydžiai, kurie tiesiogiai susiję su bruto minimalia alga.
- Vietoje dabar siūlomo kintamos dalies didinimo (45 proc., 35 proc., 25 proc.), **kintamą dalį didinti nuosaikiau** (40 proc., 30 proc., 20 proc.).
- **Bazinę dalį galima išlaikyti Vyriausybės siūlomame lygyje** (15 proc.), tačiau iš karto numatyti proporcingą bazinės mažėjimą tolimesniais metais, taip užtikrinant Vyriausybės siekį išmokas labiau sieti su buvusiomis pajamomis.